

УДК 343.346

Вікторія Вікторівна БЕСЧАСТНА

аспірант

*(Харківський національний університет
внутрішніх справ)*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ АБО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ ОСОБАМИ, ЯКІ КЕРУЮТЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ: СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Досліджено стан наукової розробки питання кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами. Проаналізовано вітчизняні роботи з указаної тематики, наукові дослідження часів СРСР і новітні дослідження країн пострадянського простору. Визначено напрями подальшого дослідження зазначеного питання та підкреслено необхідність урахування та критичного аналізу останніх законодавчих змін до ст. 286 КК України.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, стан наукової розробки, вдосконалення.

Постановка проблеми. Останніми роками питання протидії порушенням правил дорожнього руху й експлуатації транспорту привертає все більше громадської уваги та викликає цікавість науковців. Автомобільний транспорт відіграє дедалі більшу роль у суспільному та особистому житті кожної людини, оскільки саме він сприяє задоволенню потреб усього суспільства в перевезенні пасажирів і вантажів на будь-яку відстань. Проте незадовільна якість доріг, безсистемне реформування правоохоронних органів, на які покладено обов'язок забезпечення безпеки дорожнього руху, повільне впровадження технічних заходів контролю дорожнього руху, особиста недисциплінованість значної кількості водіїв та

✂ 161 ✂

їх відчуття безкарності за вчинені правопорушення призводять до збільшення порушень у сфері безпеки дорожнього руху й експлуатації транспорту. Так, щорічно в Україні в результаті дорожньо-транспортних пригод гине 5–7 тисяч українців, а 30–40 тисяч отримують тілесні ушкодження різного ступеня. Ці показники є одними з найбільших у Європі. Матеріальна шкода, що спричиняється в результаті дорожньо-транспортних пригод, дорівнює 1,5–2,5 % ВВП України, що становить 4,5 млрд доларів щорічно [1]. У зв'язку з цим держава повинна системно протидіяти порушенням дорожнього руху та експлуатації транспорту, серед іншого і найсуворішими заходами кримінальної відповідальності.

Метою статті є дослідження стану наукової розробки кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, та визначення перспектив удосконалення вказаної норми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань, пов'язаних із дотриманням правил безпеки дорожнього руху, а також притягненням осіб до кримінальної відповідальності за їх порушення, присвячено низку дисертаційних досліджень. Зокрема, за часів СРСР доцільно відзначити дослідження таких учених, як Д. С. Ковальов «Причини, умови автотранспортних злочинів та питання профілактики» (м. Ленінград, 1975 р.), В. В. Лук'янов «Правові та організаційні проблеми удосконалення загальнодержавної системи забезпечення безпеки дорожнього руху» (м. Москва, 1973 р.), І. Г. Маландин «Боротьба з дорожньо-транспортними пригодами та правопорушеннями на автотранспорті в СРСР» (м. Москва, 1965 р.), Р. Г. Мацюян «Кримінально-правова боротьба зі злочинними порушеннями правил безпеки руху та експлуатації автотранспорту або міського електротранспорту» (м. Москва, 1977 р.), В. А. Мисливий «Боротьба органів внутрішніх справ з дорожньо-транспортними злочинами, пов'язаними із заподіянням шкоди пішоходам» (м. Київ, 1987 р.), І. В. Скирський «Кримінальна відповідальність за порушення діючих на транспорті правил» (м. Москва, 1985 р.), Г. В. Цуцкиридзе «Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки руху й експлуатації транспорту» (м. Тбілісі, 1973 р.). За часів незалежної України проблемі забезпечення безпеки дорожнього руху, а також встановленню кримінальної відповідальності за порушення діючих на транспорті правил присвятили свої дисертаційні дослідження такі вчені, як С. В. Гізімчук у роботі «Кримінальна відповідальність за порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху» (м. Харків, 1999 рік), В. А. Мисливий у «Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та кримінологічне дослідження)», написаній вже на рівні дисертаційного дослідження на здобуття ступеня доктора юридичних наук (м. Київ, 2005 рік), С. В. Бабанін у «Кримінальна відповідальність за порушення чинних на транспорті правил» (м. Дніпропетровськ, 2008 рік), Я. В. Матвійчук у «Кримінальна відповідальність за порушення правил

дорожнього руху або експлуатації транспорту (порівняльно-правове дослідження)» (м. Київ, 2009 рік). Для визначення рівня наукової розробки питання кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, актуальним уявляється дослідження наукових робіт за останні декілька десятиріч.

Виклад основного матеріалу. Так, дисертаційне дослідження С. В. Гізімчука присвячено дослідженню соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, а саме дослідженню соціально-економічних, технічних, нормативних і кримінологічних факторів, що обумовлюють встановлення кримінальної відповідальності за порушення правил, норм і стандартів, які стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху [2, с. 7–10]. У цьому дослідженні вперше було всебічно розглянуто поняття дорожнього руху та, використовуючи це поняття, обґрунтовано необхідність уточнення змісту диспозиції статті 215 КК України 1960 року, яка встановлювала кримінальну відповідальність за порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху до ухвалення КК України 2001 року. Крім того, у дослідженні визначено ознаки діяльності зі створення та утримання в належному стані дорожніх умов руху транспортних засобів, що сприяє конкретизації змісту поняття порушення – форми діяння. С. В. Гізімчук запропонував вивести з-під охорони цієї норми умови безпеки руху пішоходів; на підставі опрацювання наукових робіт на теоретичному та прикладному рівнях охарактеризував зміст понять «дія» та «бездіяльність» як форми діяння; визначив етапи розвитку причинного зв'язку між порушенням відповідних нормативів безпеки та шкодою, яка була заподіяна злочином, а також охарактеризував суб'єкт злочину, формалізував його ознаки і визначив коло осіб, здатних вчинити цей злочин [2, с. 9–10].

Незважаючи на всебічність дослідження та вагомий внесок С. В. Гізімчука у протидію злочинам, пов'язаним із порушенням правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, слід констатувати, що низка положень його дисертаційного дослідження на сьогодні вже втратила актуальність, оскільки дослідження проводилось за кримінальним законодавством 1960 року, а деякі з цих положень уже втілено у новому кримінальному законодавстві 2001 року, зокрема об'єднання злочинів, що посягають на безпеку руху та експлуатацію транспорту, в самостійний розділ Кримінального кодексу України.

Дисертаційну роботу С. В. Бабаніна присвячено дослідженню історичного розвитку встановлення кримінальної відповідальності за порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, кримінально-правовому аналізу порушень чинних на транспорті правил, а також порядку встановлення відповідного покарання та вдосконаленню кримінально-правової охорони безпеки руху транспорту

[3, с. 6–7]. Найбільш важливими теоретичними висновками і практичними положеннями цього дослідження є пропозиція нової класифікації транспортних засобів на автомобільному транспорті щодо їх поділу на моторні, маломоторні й безмоторні, яка дозволяє їх більш чітко визначення й універсальне застосування у нормативних актах, що використовуються під час кваліфікації злочинів, пов'язаних із порушенням чинних на транспорті правил; пропозиція диференціювати відповідальність за злочини, передбачені ст. 291 КК, залежно від визначених суспільно небезпечних наслідків; встановлення додаткового покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю у всіх без винятку санкціях норм про порушення правил безпеки на транспорті; вдосконалення критеріїв криміналізації порушення чинних на транспорті правил тощо [3, с. 9–12].

У дисертації Я. В. Матвійчук «Кримінальна відповідальність за порушення правил дорожнього руху або експлуатації транспорту (порівняльно-правове дослідження)» досліджуються порушення правил дорожнього руху або експлуатації транспорту за кримінальним законодавством України, Литви, Латвії та Естонії, особливості застосування положень кримінального законодавства кожної із зазначених країн, а також здійснюється юридичний порівняльний аналіз порушень правил дорожнього руху або експлуатації транспорту [4, с. 7–8]. За результатами дослідження Я. В. Матвійчук доводить, що окремі положення кримінального законодавства Литви, Латвії й Естонії, які стосуються відповідальності за порушення правил дорожнього руху або експлуатації транспорту, не мають аналогів у КК України. Крім цього, у цій роботі визначено спільні та відмінні риси системи та конкретних видів покарань, а також загальних положень про звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання за порушення правил дорожнього руху або експлуатації транспорту, відображених у кримінальному законодавстві України, Литви, Латвії та Естонії; запропоновано під смертю потерпілого та під загибеллю кількох осіб у статті 286 КК України розуміти позбавлення життя відповідних осіб незалежно від того, померли вони відразу після вчиненого діяння або через якийсь час, якщо встановлено причинний зв'язок смерті (загибелі) з порушенням правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту [4, с. 9–11]. У своєму дослідженні автор також приділяє увагу подальшому розвитку визначення критеріїв відмежування злочинних порушень правил дорожнього руху від інших відповідних правопорушень – адміністративних, дисциплінарних та цивільно-правових [4, с. 9–11].

Для розгляду стану наукової розробки встановлення кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, вважаємо також доцільним і необхідним проаналізувати окремі дисертаційні дослідження Російської Федерації з часу проголошення незалежності країн-учасниць СРСР, оскільки саме в цей період

кримінальне законодавство вже незалежних країн зазнало чималих змін, більшість з яких є чинними і на сьогодні.

Так, дисертаційне дослідження Д. В. Смирнова «Кримінально-правова та кримінологічна характеристика порушення правил дорожнього руху й експлуатації транспорту» (м. Москва 2004 рік) присвячено аналізу чинного кримінального законодавства щодо порушення правил дорожнього руху та експлуатації транспорту задля визначення недоліків, що потребують негайного їх усунення; проведенню соціологічного дослідження кримінальних справ та інших відомостей про такі злочини та практики боротьби з ними; науковому визначенню основного, кваліфікованого й особливо кваліфікованого складів порушення правил дорожнього руху та експлуатації транспорту; виявленню особливостей кваліфікації таких злочинів [5, с. 6–7].

У дисертації М. В. Федорченко «Порушення правил дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти» (м. Н. Новгород, 2004 рік) досліджується розвиток російського законодавства, що передбачає кримінальну відповідальність за порушення правил дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів, аналізується законодавство про кримінальну відповідальність за такі злочинні діяння в інших країнах світу, кримінально-правові характеристики порушення правил дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів, а також виявляються фактори, що сприяють порушенням правил дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів, та даються пропозиції щодо їх усунення [6, с. 7–8]. Особливістю проведеного М. В. Федорченко дослідження є пропозиція введення нового поняття у Загальну частину Кримінального кодексу Російської Федерації – необережного співзаподіння, під яким пропонується розуміти скоєння необережного злочину з взаємопов'язаною та взаємообумовлюючою участю двох і більше осіб, що спричинило настання єдиного суспільно небезпечного наслідку, передбаченого Особливою частиною КК РФ [6, с. 10–13].

Дисертаційне дослідження О. М. Бондарчик «Злочинні порушення правил дорожнього руху й експлуатації транспортних засобів та їх попередження: кримінологічний і кримінально-правовий аспекти» (м. Санкт-Петербург, 2005 р.) присвячено комплексному міждисциплінарному дослідженню стану, динаміки, тенденцій і причин скоєння цього виду злочину; всебічному дослідженню особи злочинця для вироблення комплексу заходів щодо попередження скоєння таких злочинів цією особою, а також іншими членами суспільства, для їх перевиховання в дусі поваги до норм чинного законодавства країни; приділено особливу увагу дослідженню особливостей причинного зв'язку як невід'ємної частини об'єктивної сторони складу злочину [7, с. 7–8]. Особливістю дослідження О. М. Бондарчик є виділення в окрему категорію двох найголовніших, на її думку, факторів, що спричиняють дорожньо-транспортні пригоди: 1) легковажна (самовпевнена) поведінка водія

транспортного засобу; 2) «винувата» (віктимологічна) поведінка самих потерпілих (жертв) [7, с. 9–17].

Цікавим є дослідження Л. В. Любимова «Дорожньо-транспортні пригоди: проблеми законодавчого конструювання складів та диференціації відповідальності учасників дорожнього руху» (м. Волгоград, 2005 р.), присвячене вивченню особливостей конструювання складів дорожньо-транспортних злочинів і диференціації відповідальності за їх учинення, виявленню закономірностей розвитку аварійної обстановки в механізмі скоєння ДТП, зокрема ролі та значення випадкових обставин, а також визначенню їх кримінально-правового значення [8, с. 5–12]. Відмітним є те, що Л. В. Любимов поряд із людиною, транспортним засобом і дорогою виокремлює такий елемент дорожнього руху, як навколишнє середовище, який ніколи не може бути повністю підпорядкованим волі людини. Саме наявність в аварійній обстановці (а отже, і в механізмі скоєння ДТП) впливу випадкових зовнішніх обставин визначає специфіку дорожньо-транспортних злочинів [8, с. 5–12].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, зазначимо, що дослідженню кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, приділяється чимала увага не лише в нашій державі, але й за кордоном. Проте, незважаючи на досить ґрунтовну наукову розробку цієї тематики, чинне кримінальне законодавство України щодо встановлення кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, потребує більш глибокого концептуального дослідження та вироблення з цього приводу пропозицій щодо внесення певних змін у законодавство України, що сприятимуть більш ефективному впливу на свідомість кожного члену суспільства щодо попередження скоєння таких злочинів не лише сьогодні, але й у майбутньому.

Ретельного дослідження також вимагають зміни до статті 286 КК, передбачені Проектом закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень, ухваленим Верховною Радою України 22.11.2018 р. і направленим на підпис Президенту України 07.12.2018 [9] Важливим уявляється і зіставлення статті 286 КК зі ст. 286-1 КК «Керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції», яка запроваджується відповідно до цього законопроекту.

Вищевикладене зумовлює необхідність проведення комплексного дослідження проблем установлення кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, й вироблення на основі нового бачення як концептуальних теоретичних положень, так і

пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства України, що регулює суспільні відносини у цій сфері.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Украина ежегодно теряет \$4,5 млрд из-за ДТП, – Всемирный банк. URL: https://ru.espreso.tv/news/2017/06/16/ukrayna_ezhegodno_teryayet_4_5_mlrld_yz_zh_dtp_vsemyrnyy_bank (дата звернення: 01.02.2019).
2. Гізімчук С. В. Кримінальна відповідальність за порушення правил, норм та стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 1999. 208 с.
3. Бабанін С. В. Кримінальна відповідальність за порушення чинних та транспорті правил : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2008. 238 с.
4. Матвійчук Я. В. Кримінальна відповідальність за порушення правил дорожнього руху або експлуатації транспорту (порівняльно-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2009. 249 с.
5. Смирнов Д. В. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика нарушения правил дорожного движения и эксплуатации транспортных средств : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 2004. 196 с.
6. Федорченко М. В. Нарушение правил дорожного движения и эксплуатации транспортных средств: уголовно-правовой и криминологический аспекты : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Н. Новгород, 2004. 210 с.
7. Бондарчик О. Н. Преступные нарушения правил дорожного движения и эксплуатации транспортных средств и их предупреждение (криминологический и уголовно-правовой аспекты) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08. СПб, 2005. 23 с.
8. Любимов Л. В. Дорожно-транспортные преступления: проблемы законодательного конструирования составов и дифференциации ответственности участников дорожного движения : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Волгоград, 2005. 234 с.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : проект закону // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928 (дата звернення: 01.02.2019).

Стаття надійшла до редакції 27.02.2019

Виктория Викторовна Бесчастная

(Харьковский национальный университет внутренних дел, г. Харьков, Украина)

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НАРУШЕНИЕ ПРАВИЛ БЕЗОПАСНОСТИ ДОРОЖНОГО ДВИЖЕНИЯ ИЛИ ЭКСПЛУАТАЦИИ

**ТРАНСПОРТА ЛИЦАМИ, КОТОРЫЕ УПРАВЛЯЮТ
ТРАНСПОРТНЫМИ СРЕДСТВАМИ: СОСТОЯНИЕ НАУЧНОЙ
РАЗРАБОТКИ И НАПРАВЛЕНИЯ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ**

Исследовано состояние научной разработки вопроса об уголовной ответственности за нарушение правил безопасности дорожного движения или эксплуатации транспорта лицами, которые управляют транспортными средствами. Проанализированы работы по указанной тематике, научные исследования времен СССР и новейшие исследования стран постсоветского пространства. Определены направления дальнейшего исследования указанного вопроса и подчеркнута необходимость принятия во внимание и критического анализа последних законодательных изменений в ст. 286 УК Украины.

Ключевые слова: уголовная ответственность, нарушение правил безопасности дорожного движения или эксплуатации транспорта, состояние научной разработки, усовершенствование.

Viktoriiia V. BESCHASTNA

graduate student

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

**CRIMINAL LIABILITY FOR VIOLATION OF THE RULES RELATED TO
TRAFFIC SAFETY OR MAINTENANCE OF VEHICLES BY DRIVERS:
STATE OF SCIENTIFIC ELABORATION AND DIRECTIONS FOR
ENHANCEMENT**

The author of the article has studied the state of scientific elaboration of the issue of criminal liability for violation of the rules related to traffic safety or maintenance of vehicles by drivers. Scientific works on the stated issue, scientific research in the times of USSR and the latest studies in post-Soviet countries have been analyzed. The author has defined the directions for further research on the stated issue and the necessity of considering and analyzing the latest legislative amendments to the Art. 286 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: criminal liability, violation of the rules related to traffic safety or maintenance of vehicles, state of scientific elaboration, enhancement.